

אשכולות

הצילון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

בואו ורשו את הארץ!

ראש הישיבה, הרב מרדכי גרינברג שליט"א

"נשאלתי אם רכישת הקרקעות לישראל בא"י וההתיישבות בה היא מצוה, ואם שיבת ישראל לא"י היא מעיקרי האמונה, ואם השיבה הזאת היא ענין מקושר עם ביאת המשיח.

והנני להשיב ע"ז בקצרה דברים ברורים. על החלק הראשון של השאלה אני תמה על השואלים, איך אפשר להסתפק בדבר יסודי כזה? הלא אנחנו רואים בכל התורה כולה, שבכתב ושבפעל פה, כמה גדולה היא החיבה לא"י לישובה, לקנינה ולבנינה... הנה מהמקומות הרבים המפורשים בתורה יראה כל מבין, אשר הננו קשורים לעדי עד, בכל קשרי קדושה והבטחת ה' וחבת קדש, לאהבת הארץ ובנינה וירושתה. ואחרי כל אלה, היש מקום להסתפק אם היא חובה דתית להיות משתדלים לשוב אל אותה הארץ הקדושה, לבנותה ולהאחז בה, לקיים את דבר ה' ושבעתו הקיימים לעדי עד?... ואם באתי להביא דוגמאות מהלכה צריך אני לכתוב על זה ספר שלם. ומתוך כל האורך והכפל שבתורה נביאים וכתובים, מעניין חבת הארץ וקשר האומה בה, ויחס בניינה ושיבתה לתוכן הגאולה וביאת משיח צדקנו, מכל אלה מבואר באין ספק, שישוב א"י ובניינה הוא עיקר גדול בעיקר התורה ויסוד האמונה. והדברים קשורים באיחוד עם אמונת הגאולה השלמה וביאת המשיח, שחלילה לשום בר ישראל לזוז מזה אפי' כמלוא נימא" (מאמרי הרא"ה, עמ' 524).

על עניינה של קדושת הארץ הארץ הרב וצ"ל במבוא לספרו 'שבת הארץ' (פרק טו). הרב הביא שם את שאלתו של ידיו הרידב"ז וצ"ל בקונטרס השמיטה שלו: איך אפשר להתיר להפקיע מצוות שביעית בטענה שבלא ההפקעה לא יוכלו להתקיים בארץ, וע"כ מצד מצוות ישוב א"י מותר להפקיע ולבטל המצוה, והרי אם מבטלים קדושת הארץ ומצוותיה, שוב אין בה החובה והמצוה של ישיבה בה, שהרי פקעה קדושתה!?

הרב מאריך שם בבירור הטעות שיש לדעתו בהשקפה זו. השקפה זו סוברת שקדושתה של א"י יסודה בזה שהיא מהווה בסיס לקיום המצוות התלויות בארץ, והארץ מהווה מעין הכשר למצוות אלו, וממילא כשמפקיעים חובת המצוות, שוב אין כאן מצוות ישוב הארץ. "וסברא זו אינה מיוסדת על פי עיקר יסודה של תורה". א"י דומה בזה למצוות תלמוד תורה. אמנם ת"ת מביאה אותנו לידי קיום המצוות, "מכל מקום חלילה לומר שערכה של תורה איננו כי אם הכשר למעשה המצוות, אבל היא עליונה וחשובה בקדושתה בפני עצמה, עד שאפי' כשלומדים מה שא"א לקיים כלל, אין שעור למעלת הלימוד ההוא".

וכמו"כ קדושת א"י. ודאי שקדושתה העליונה יוצרת חובה יתרה על חו"ל בקיום מצוות התלויות בארץ, אך לא זהו יסוד קדושתה. קדושתה היא עצמית, ומקורה בזה שהיא "ארץ אשר עיני ה' א-להיך בה מראשית שנה ועד אחרית שנה". "מה ידידות משכונתיך ה' צבאות. נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ה', לבי ובשרי ירננו לאל חיי".

כשבקשו חכמי ישראל לצאת לחו"ל והגיעו לגבול הארץ, זכרו את א"י, זלגו עיניהם דמעות וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה "וישבת בארצם", וחזרו ובאו למקומם. אמרו: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה (ספרי סי' פ). מדוע הזכירו דווקא את המקרא הזה? "כנראה דייקו מה שקראה אותם התורה 'ארצם', שזה מיותר, להודיעך שאפי' קודם הכיבוש הגמור, שעדיין לא נתחייבו בכמה מצוות התלויות בארץ, שהיא נחשבת עדיין ארצם של הגויים, מבלי היות בה עוד כל המצוות במלואן, גם אז צוותה התורה על הישיבה בה, ואין חבת קדושת מצוות א"י נגרעת מערכה כלל... ואיננה רק הכשר לקיום המצוות, וממילא אין לבוא שום רפיון ידיים, בחשק אהבתם של ישראל לא", אם מפני הכרח המצב הירוד של אחר החורבן, מפני נגישות הגויים או דחק הפרנסה, יוכרחו להפקיע חיוב איזו מצוה ע"י איזה תחבולות, המותרות בשעת הדחק עפ"י דין תורה".

בהמשך הביא הרב מדברי ה'כפתור ופרח', שאף הוא כתב שקדושת א"י היא מעלה בפני עצמה, ואיננה קשורה כלל למצוות התלויות בארץ, אלא שמפני יקרתה ומעלתה היא מעוטרת במצוות רבות התלויות בארץ. וכ' שם שמשום כך השתוקקו האבות ויוסף ומשה להיקבר בה, אע"פ שעדיין לא נכבשה. כל הדיבורים על ביטול הקדושה אינה אלא על קדושת המצוות, "אבל קדושת הארץ כולה, לגבולותיה המוגבלים בתורה וטהרתה, ומעלתה לחיים ולמתים, והיותה נחלת ה', מקדושה ראשונה ולהלן, כדקאי קאי, לא בצר, לא בזמן הגלות שהיה בבבל וגם לא בגלותנו היום".

"על כן בכל עת שאנו רואים, שמתחילים ישראל לשום לבם לשוב לא"י... אנו מכירים בזה יד ה' שהואיל לזכות את ישראל במצוה הגדולה הזאת, השקולה כנגד כל המצוות שבתורה מצד עצם-עצמותה". ואם כתוצאה מהמצב הדחוק יבוא ביטול או עיכוב למצוה זו, חובה על חכמי ישראל להיות עיניהם ולבם וטובתם של ישראל, ולא לחוש למה שמפקיעים לשעה איזו מצוה מפני ההכרח. "כי סוף כל סוף ישיבת א"י מצד עצמה היא שקולה כנגד כל המצוות. ולא עוד אלא שהמשכתם של ישראל לבוא לא"י, היא הגורם היסודי לכל התשועות ולכל הקדושות, אשר הוא יביא ממילא, בכלל כללות ישועתם של ישראל, לקיום כל המצוות שבתורה כולן, ומצוות התלויות בארץ בפרק, במעלה קדושה מאוד, שא"א לחשוב על דוגמתה כלל בטומאת ארץ העמים".

פרשת דברים

גליון 429 | ו' באב תשע"ז
(שנה אחת-עשרה)

19:19 **כניסת שבת**
20:21 **צאת שבת**
08:32 **סוזק"ש מג"א**

מערכת אשכולות

מאחלת 'בין הזמנים'

פורה ומוצלח לכל

תלמידי, אברכי ורבני הישיבה

"יקו' ה' יְחַלְפו כְּחַ"

יה"ר שנזכה לגאולה השלמה

במהרה!

קוד באתר: 7672

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:
eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר
יעקב אביעד דואני

"אבל למה, בעצם, אכפת לך כל-כך מאתנו?", הרים עלי קולו קיבוצניק ותיק ומשופם מברור-חיל, במהלך שיחה קשה ומרתקת, שנתקימה בחדר האוכל של קיבוץ. "מדוע, למען השם, אינך יושב בשקט?", הוסיף אותו חבר ליידות בי מילים כבדות כבליסטריות: "מדוע איננו יכולים לקיים בינינו יחסי סובלנות אמיתיים, כראוי לחברה פלורליסטית ומבוגרת, בה חי כל אחד לפי אמונתו; ואינו נוקט יוזמה לשנות את דעת חברו, מתוך כבוד להשקפת העולם של הזולת?". "אכן, דברים כדברונות!", השיבותי..

"סובלנות", פתחתי, "הינה מילה רבת-ערך לציין התנהגות, שאינה כופה את עמדתה על הזולת; אלא מנסה להבין בכנות ולבן. אבל יש שהמילה 'סובלנות' מחפה, על אדישות או רפיין וחולשה. או אז יש לשקול היטב, האם הינה מידה ראויה. שוו בנפשכם שניצבים אתם בפני תופעה של בני היורדים מן הארץ. האם נהגה במידת הסובלנות נוכח תופעה חמורה זו: או ראוי לנו, שנתהפך בחוסר מנוחה על משכבנו בלילות, מבקשים דרך לשנות את פני הדברים?". "או, דרך משל", הוספתי דוגמה צורבת, "אם יגלה איש, שאשתו מפנה לו עורף ומתרועעת עם זרים, האם ינהג בסובלנות כלפי תופעה זו; או יקנא לאשתו ולמשפחתו ויחפש כל דרך לשנות מציאות איזמה זו, ולהשיב את שלום הבית?".

"קנאה", הוספתי, "הינה בדרך כלל מידה מגונה עד מאוד... אבל יש להבדיל הבדלה נחרצת בין 'קנאה ב'... שהיא פסולה בתכלית, לבין 'קנאה ל'... העשויה לנבוע מרוח טהרה. קנאה לדבר יקר ואמתי, כגון קנאה לעם ולארץ, לבית ולמשפחה, לתורה ולאמונה, מקורה אינו בתשוקה אגוצנטרית, המעמידה עצמה כנגד זולתה, כמו הקנאה הפסולה. אלא באהבה טהורה, הזועקת בכאב למראה הפגיעה בדבר האהוב."

"לאמיתו של דבר, אין מידת הקנאה ומידת הסובלנות עומדות בסתירה זו לזו - בשורשן. רק לעתים נדירות מחייבת מידת הקנאה התפרצות אלימה, דוגמת התפרצותו של פנחס בן אלעזר הכהן. וגם אז אין זו אלא הוראה לשענה, 'הלכה ואין מורין כן'. אך לעומת זאת, מחייבת הקנאה תמיד, תשומת לב, כאב ואכפתיות..."

"אנא, הבינו לנפשי, חברי ברור חיל: כיהודי מאמין, אין התורה והאמונה לגבי עניין של פולקלור בלבד אלא אמת נצחית. עבורי, המימרא: 'כל ישראל ערבין זה לזה' אינה סיסמה שדופה. על כן, כל חילול שבת, כל נגע מוסרי, כל הפקרות מינית וכל תלישות רוחנית - מכאיבים לי וצורבים את נפשי. חילול שבת, דרך משל, אינו פוגע ברגשותיי - כהלך החשיבה המקובל והשטחי - מפני שהוא נעשה בסביבתי ולנגד עיני, אלא מפני שהוא נעשה על ידי יהודי, עצמי ובשרי. כשם שהגני חש כמותכם, כאב ועלבון שעה שאני רואה יהודי פוגע בחברו, בוגד באשתו או יורד מן הארץ."

(הרב חנו פורת, 'את אחי אנוכי מבקש', 'על סובלנות וקנאות')

כיום, **כשמונים וחמישה אחוזים** מהישראלים, ועוד מספר אמריקאים חסודים, עומדים ומצהירים בלי בושת פנים - איננו רוצים בתכנים השלייליים. שבענו מרורים, רווינו לענה - רוצים להדבק בתורתך הנאמנה. למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה, והכל בגלל איזו נפילה אומללה.

ועדיין לא הגענו אל המנוחה ואל הנחלה. נשארו עוד כמה חברה' מאחור, שמתכחשים עדיין לצרכי הדור. אז בסדר, אתם צדיקים - אבל מה יהיה עם אלו שבאמת לזה זקוקים?

"מעשה ברבן גמליאל שאמר: השכימו לי שבעה לעלייה, השכים ומצא שמונה. אמר: מי הוא שעלה שלא ברשות? ידו! עמד שמואל הקטן ואמר: 'אני הוא שעליתי שלא ברשות'... ולא שמואל הקטן הוה! אלא איניש אחרינא, ומחמת כיסופא הוא דעבד" (סנהדרין יא ע"א).

כשאתה לא מוכן לשים סינון - אומר אתה לכולם: 'אני לא צריך תיקון'. אני כשר, אני צדיק - וכך לכל מי שכן שם, אתה 'תופר תיק'. איך אתה חושב שיחזרו האנשים בתשובה אם במו ידיך סוגר אתה את הפתח שנפתח?! אם החרש תחריש בעת הזאת, רווח והצלחה יעמוד להם מאדם אחר - ומעכשיו אתה זה שמסתובב עם סימן היכר..

לסיום, אני פונה לכולם - הנושא הזה בנפשנו הוא! זו אחת מהבעיות הכאובות ביותר שדורנו מתמודד עמן. יש לנו את הכח להשפיע ולשנות. כן, לכל אחד מאתנו. וכמו שאני לא האמנתי בהתחלה, אך נתן לי הקב"ה את הכוחות - כך גם אתה יכול לשנות. ניקח אחריות על עצמנו, ואח"כ גם על אחרים. נקבע בליבנו שריחוק מתכנים שלילים אינו מידת חסידות או הידור, זו נורמה בסיסית, ממש כמו לצום ביום כיפור. נשאף ונפעל שכל יהודי יגיע לשלב זה, גם אם יהיה קשה. ומי שאמר לעולם די, הוא יאמר לצרותינו די. וכך נתקן עולם במלכות ש-די.

לפני כשנתיים, כשהתקשר אלי בחור בשם יואב ארנפלד, וביקש ממני לקחת חלק בארגון 'עזים בקדושה', לא יכולתי להצביע בדיוק על הנקודה שהציתה את לבי. אמנם הייתי חשדן בהתחלה; צפיתי את הקשיים. הטלתי ספק בהצלחת הפעילות. ידעתי גם ידעתי את הקשיים הגדולים שהדור נמצא בהם. כבר אמר האדמו"ר מצאנז "מה שפעם ראו אחת לשבעים שנה - היום רואים שבעים פעם ביום!". אבל, עם כל זה - הסכמתי לקחת על עצמי את הפרויקט החשוב הזה.

לפני כשנה, כשקראתי את דבריו של הרב חנו פורת, הבנתי. פשוט מאוד - היה אכפת לי. היה אכפת לי מאחי, שהקושי והכאב היה משתקף בעיניים שלהם. אכפת מלימוד התורה. קנאתי.

אזרתי כגבר חלצי - ויצאתי למשימה.

מלאכת השכנוע והדיבור לא הייתה קלה. אך מי שם פה לאדם? הלא הקדוש ברוך הוא, בכבודו ובעצמו. שלח לי הקב"ה ממרום את עזרתו לדבר, לשכנע, לבאר, להזהיר, לטלטל, ולפייס. הכל - למען שמו, ובאהבה גדולה.

אנשים רבים וטובים הצטרפו בדרך [וכאן גם המקום להודות להם על כל עמלם הבלתי פוסק]: יעקב-עמיחי סופר, אביעד בר-אשר, שי מרק, אביאל בר-יוסף, נתנאל כהן, ניב לייבוויץ, אורי נביאי, ועוד רבים וטובים שעזרו בנתינת עצה, בשכנוע של חבר, בתרומה או במילה טובה.

כולם הבינו את החשיבות. כולם ידעו את האמת. ולעזוב חבר לשקוע בתוך צרותיו בשם הסובלנות או הפלורליזם - אין בגידה גדולה מזה.

"גם מתרפה במלאכתו", ביכולת להשפיע על חברו - "אח הוא לבעל משחית".

עוד שיחה ועוד שחנ"ש. עוד דיבור ועוד שיעור. עוד פיוס ועוד התקנה. עוד שכנוע ונתינת הנחה. בכוחות משותפים של העוסקים במלאכה - עשינו זאת, ובהצלחה לא קטנה.

עיונים בהקדמת הרמב"ן לספר דברים

ניצן מנדלבלית (ד')

א. הקדמת הרמב"ן לספר דברים

מהקדמת הרמב"ן לספר דברים עולה כי ישנם שני סוגים של מצוות בספר דברים - מבוארות ומחודשות.

המצוות המבוארות הן מצוות שכבר נאמרו בתורה קודם ספר דברים, ועתה משה שב לאומרים מחמת שתי סיבות אפשריות: "יחזיר המצוות הנהוגות בהם - פעם להוסיף בהם ביאור, ופעם שלא יחזיר אותם רק להזהיר את ישראל ברוב אזרהות" [היינו לרבות בלאווין].

המצוות המחודשות היינו מצוות שנטנו לראשונה כאן בספר דברים "ועוד יוסיף בספר הזה כמה מצוות שלא נזכרו כלל כגון הייבום¹ ודין המוציא שם רע והגירושין באשה ועדים וזממין וזולתן".

¹ בספר בראשית כבר מוזכר עניין יבום גבי יהודה "בא אל אשת אחיך ויבם אותה" [לח, ח] אך בפשטות "ל שלא מצינו שנצטוו כלל ישראל בזה.

על דברי הרמב"ן עולות כמה וכמה שאלות:

- מתי נאמרו המצוות המחודשות? האם רק עכשו בערבות מואב או שמא כבר בהר סיני נאמרו למשה מצוות אלו?
 - אם מצוות אלו נאמרו בהר סיני - מדוע רק עתה משה אומרם?
 - אם מצוות אלו נאמרו רק עתה בערבות מואב - מדוע רק עתה ראה לנכון הקב"ה לצוותם ולא בהר סיני?
- הרמב"ן בעצמו טוען שהמצוות המחודשות נאמרו כולן בהר סיני או באוהל מועד קודם המרגלים, והביא הרמב"ן שתי ראיות לשיטתו-
- כתוב 'אלה דברי הברית אשר ציווה ה' את משה לכתוב את בני' בארץ מואב' הרי שרק דברי הברית הללו הם הדבר היחיד שנצטוו משה בערבות מואב.
 - בכל הספר לא נאמר 'ידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל' וכדומה, משמע שמצוות אלו נאמרו מזמן.

א"כ נותר לרמב"ן לענות על השאלה השנייה: מדוע רק עתה משה אומר מצוות אלו? הרמב"ן מיישב שתי תירוצים: "אבל לא נכתבו המצוות בספרי" הראשוני שידבר עם יוצאי מצרים כי אולי לא נהגו באותן המצוות רק בארץ אף על פי שהן חובת הגוף כאשר בא בענין הנסכים² או מפני שאינן תדירות לא הזכיר רק בבנים נוחלי הארץ".

ב. השגות הרדב"ז על הרמב"ן

ובשורת הרדב"ז (ח"ו, סימן ב' אלפים קמג) האריך להשיג על דברי הרמב"ן ואעיר על דבריו מה שראיתי לנכון להעיר.

במש"כ הרמב"ן כי המצוות המחודשות לא נאמרו עד עתה מפני שלא היו תדירות, הקשה הרדב"ז ממצוות גירושין שהיא ודאי מצווה שכיחה ומעשים בכל יום שנותנים גט לאישה והיא מוגדרת מצווה זו כמצווה לא תדירה שנאמרת רק בספר דברים? ויש שיישבו השגתו שיש לחלק בלשון הרמב"ן בין תדיר לשכיח, שתדיר היינו מצווה שוודאי תבוא וחיוב המצווה באה בתדירות אבל שכיח פירושו שעל דרך ההזדמן והמקרה תבוא המצווה, וא"כ שפיר היו גירושין מצווה לא תדירה אלא שכיחה.

ולענ"ד ישוב זה אינו מספיק, וכי מצווה שהיא שכיחה אך לא תדירה אין צורך לצוות את בני" עד שיכנסו לארץ? וכי לא נצרכו להתגרש או לייבם וכדומה? מה הסברא שבמצווה לא תדירה אין טעם לצוות את בני" עד שיכנסו לארץ?

עוד השיג הרדב"ז על דעת הרמב"ן שהמצוות המחודשות נאמרו בהר סיני, וז"ל:

ודברי תימה הם בעיני, שאם צוהו הקדוש ברוך הוא בהם 'דבר אל בני ישראל - וכי כשב נבואתו ארבעים שנה! ואם צוה בהם אלא שאמר לו שלא יאמר אותם להם אלא סמוך לכניסתם לארץ - לא יצוה בהם אלא סמוך לכניסתן לארץ!

על כן פירש הרדב"ז אחרת:

ואני ידתי לטוף דעת הרב ז"ל, אבל מה שאני סובר שכל הפרשיות המחודשות בערבות מואב נאמרו, וכל פרשה שנשינית - משום דבר שנתחדש בה.

וא"כ על הרדב"ז להשיב על השאלה השלישית הנ"ל. וז"ל תשובתו:

ואם תשאלני למה [לא³] צוה הקדוש ברוך הוא מצות אלו בסיני כשאר מצות?

ולמה לא תשאל על שבת ודינין דאמרין במרה איפקיד ועל אותם שנאמרו באהל מועד למה לא נאמרו בסיני? והשואל על זה שואל על רצונו והוא דבר שאין כח באדם להשיגו כי הוא ית' ורצונו הכל דבר אחד!

...ואעפ"י שידעתי שאיני כדאי לחלוק על הרב ז"ל, מ"מ דעתי החלושה אני כותב, הואיל ואין זה תלוי בדיון מדיני תורתני⁴.

היינו שאין תשובה כי זה למעלה מהשגתנו. וע"ש במה שהשיב הרדב"ז על ראיות הרמב"ן.

ודבריו נראים לי תמוהים, דגוף דבריו שכתב לשיטתו היה יכול לומר גם לשיטת הרמב"ן, שבאמת המצוות המחודשות נאמרו בסיני ואם תשאל כפי ששאל הרדב"ז מה טעם משה לא אמרם עד עתה - י"ל שה' ציווה למשה לא לאומרים

² עיין קידושין לו ע"ב מחלוקת בזה.

³ נוסף ע"פ דעת.

⁴ היינו שאין זו מחלוקת בעלת משמעות הלכתית, אלא פרשנית.

עד שיכנסו לארץ, ואין לנו השגה ברצונו של ה' מדוע ציווה כן. וא"כ מה הכריחו לרדב"ז לפרש דלא כרמב"ן? וצ"ע בזה.

ג. הבנת החינוך ברמב"ן

נראה כי החינוך הבין את דברי הרמב"ן אחרת לגמרי מהבנת הרדב"ז, וז"ל החינוך בהקדמתו לספר דברים לאחר שהביא את דברי הרמב"ן -

וזה שלא הוזכרו אלה המצוות בספרים הראשונים כמו שאר המצוות - אל תתמה בדבר אחר אמרם זכרונם לברכה בכמה מקומות [פסחים ו' ע"ב] אין מוקדם ומאוחר בתורה.

ושווה ענין זה לפי הדומה, כי התורה תכלול כל החכמות מלבד פשט עניניה המתוקים ויסודות מצוותיה החזקים, ואפשר כי מפני כן צריך להיות פרשיותיה ואותיותיה במקום שהם, והכל מכוון מאת אדון החכמה ברוך הוא, וזה טעם מספיק.

היינו להבנת החינוך, משה רבינו אכן אמר את כל המצוות מיד כשנצטווה עליהם בהר סיני, כולל המצוות המחודשות, אלא שכתב אותם בתורה בספר דברים דווקא וזהו משום רצון ה' שכך יכתב ספר התורה מחמת טעמים נסתרים.

ונראה לדייק כדבריו מלשון הרמב"ן "אבל לא נכתבו המצוות בספרי הראשונים", היינו שלא נכתבו אבל אכן נאמרו כבר בשעת מעמד הר סיני. ולפי"ז שאלת הרדב"ז מעיקרא ליתא, ותמוה שלא הביא דבריו של החינוך בהשגתו.

ד. ביאור רוחני בחילוק בין ספר דברים לשאר חומשי התורה

נראה לבאר עניין זה של המצוות המחודשות שנאמרו רק בכניסה לארץ ביתר עמקות, שאמרו חז"ל שארבעת הספרים הראשונים הוי 'שכינה מדברת מתוך גרונו של משה' (ספרי, מטות ל, ב), ואילו ספר דברים נאמר בדרגת נבואה רגילה, ולא דברי השכינה ממש. וכעין זה מצינו במגילה לא: "הללו⁵ - בלשון רבים אמורות, ומשה מפי הגבורה אמרן. והללו⁶ - בלשון יחיד אמורות, ומשה מפי עצמו אמרן".

וביאור העניין לענ"ד, כי כשהשכינה מדברת מתוך גרונו של משה היא רואה מציאות רוחנית אידאלית ואוטופית, ללא פגמים כלל ועל כן לא נאמרו עונשים לעובר את מצוות ה' בארבעת הספרים הראשונים כי השכינה מדברת על מציאות של אנשים שמקיימים את התורה כי הם כמשה ש"עשה האמת מפני שהיא אמת"⁷, משא"כ בספר דברים כשמשה מדבר אל ישראל ומתבטא באופן עצמאי, כנביא, משה פונה אל ישראל כמבין את המציאות הבעייתית של עליות וירידות רוחניות ומומילא 'מאיים' על עמ"י לאורך כל הספר שאם לא יקיימו את המצוות הם יקבלו עונשים [שיח פחות רוחני ופחות אמיתי]. על כן מציאות של גירושין וייבום ומוציא שם רע וכדומה שכולם קשורים לתכונות רוחניות רעות או לכל הפחות מציאות לא אידאלית, נאמרו דווקא לפני הכניסה לארץ, וכשעוברים להנהיג טבעית ולא ניסית, שמחמת הטבע יש בה חסאים ונפילות, על כן שייך עתה לצוות על מצוות כאלו.

⁵ הקללות שבפרשת 'בחוקות' בספר ויקרא.

⁶ הקללות שבפרשת 'כי תבוא' בספר דברים.

⁷ לשון הרמב"ם בהל' תשובה י, ב.

תוכחת משה

ר' אריאל ישי

אַלְהַ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דָּבַר מֹשֶׁה אֶל כָּל יִשְׂרָאֵל בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּמִדְבַר פְּעֻרָה מִלִּדְּמֵי סוּף בֵּין פָּאָרְן וּבֵין תַּפַּל וְלָקָן וְחִצְרֵת וְדִי זָהָב.

כידוע, רש"י פירש את הפסוק על התוכחות שמשה רבינו אמר לעם ישראל בדרך רמז מפני כבודן של ישראל, יעוין שם. בפרשתנו פונה האור החיים אל האדם שישים אל לבו כמה מידות טובות שעליו לאמץ לעצמו כדי לחיות לפיהן, בהסתמכו על הפסוק "בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב".

מפסוק זה ניתן להפיק תשע מידות כדלהלן:

- א. "בעבר" - שיהיה לוקח מידתו של אברהם העברי, המרומז במלה עבר.
- ב. "הירדן" - שתהיה מרדות בלבד תמיד, כמאמרם ז"ל בברכות ז' (ז ע"ב): "טובה מרדות אחת בליבו של אדם יותר מכמה מלקויות. רש"י מפרש "מרדות" - לשון רידי והכנעה. כלומר כשהאדם מוכיח ומכניע את עצמו הוא גורם לעצמו לעשות תשובה יותר מכמה מלקויות.
- ג. "במדבר" - מידת הענווה, שישים עצמו כמדבר.
- ד. "בערבה" - מלשון עריבות, נועם, שלא יבטל עצמו ויאמר מי אני כי אוכח אחרים, אלא אם יש צורך להוכיח - יוכיח לאחרים בעריבות, בנועם.
- ה. "מול סוף" - שיזכור תמיד את יום המיתה, את סוף חייו.

טוב התורה

מפניני 'אור החיים' הקדוש

- א. "בין פארן ובית תפל" - בין פאר והתפארות לבין עצב, שיראה עצמו תפל. מסביר האור החיים: תמיד האדם צריך להראות את עצמו כמאמר חסידים (חובת הלבבות, שער הפרישות פרק ד) הפרוש, צהלתו בפניו ודאגתו בליבו שלא יהיה ליבו ערב עליו, ויתעצב מפחד שמא עבר את דבר ה' בלא ידיעה או שמא מיעט בעבודה שצריך לעשות.
- ב. "ולבן" - שיהיה לו תמיד לב לבן ולא יקום ולא ייטור.
- ג. "וחצרות" - חצרות ה', קביעות לת"ת כיעקב אבינו.
- ד. "ודי זהב" - שיאמר לזהב די ולא ירדוף בצע יותר מדי.

עוד בפרשה, האור החיים מבאר את הפסוק "גם בי התאנף ה' בגללכם" (א. לז). בפסוק זה משה רבנו מאשים את בני" שבגללם הוא לא נכנס לארץ. נראה מהקשר הפסוקים שמדבר על חטא המרגלים, וצריך להבין, הרי על משה נגזר לא להיכנס לארץ בחטא מי מריבה, ולא בחטא המרגלים. ועל חטאו נענש ולא בגללם?

ה'כלי יקר' מפרש, שהדבר כן התגלגל בעקבות חטא המרגלים, כי המים הפסיקו בעקבות מותה של מרים, אם לא היו חוטאים בחטא המרגלים, היו נכנסים ישר לארץ ארבעים שנה יותר מוקדם יחד עם מרים הנביאה, ממילא משה לא היה צריך לעמוד בניסיון זה.

אור החיים הקדוש מבאר שאכן בעקבות חטא המרגלים התגלגל שגם משה רבנו לא יכנס לארץ. כי אם לא היו חוטאים אפשר שהיה משה נכנס עמהם ובונה את בית המקדש, והיו עומדים בצדקם בארץ.

אבל עכשיו שחטאו בחטא המרגלים, גברה יד רשעה בישראל, וידע ה' שהם לא יעמדו בצדקם, והראיה לכך בפסוקי שירת האזינו, המנבאים בין השאר את הנפילה הצפויה של בני ישראל בארץ.

אם כן לא טוב שיכנס משה לארץ בשלב זה, כי אם היה נכנס, בית המקדש לא היה יכול להיחרב, ואז חטאם היה גורם לכיליונם ולא הייתה תקנה חלילה

מכיוון שאי כניסתו של משה אפשרה להמיר את העונש לעצים ולאבנים. אבל עדיין שואל על כך האוה"ח, אם משה לא היה חוטא במי מריבה, היה צפוי להיכנס לארץ, האם חלילה לא הייתה תקנה לישראל והקב"ה היה חייב לכלות את כעסו בעמ"י? מתרץ האוה"ח שאם משה היה עושה קידוש ה' במי מריבה, היו חוזרים ישראל לטהרתם קודם חטא המרגלים ומשה היה נכנס עמהם לארץ ובונה את בית המקדש, ובני ישראל היו עומדים בצדקם בארץ והקב"ה לא היה צריך לכלות את כעסו חלילה בעם ישראל. כמובן שגם בית המקדש לא היה נחרב.

תפילת הדרך // לקראת 'בין הזמנים' ר' איתן גרתי

נהגו בני הישיבות במהלך בין הזמנים לזכות במצוות ישוב הארץ ולכתת רגלים על רגבי אדמתנו הקדושה (לא לשכוח לכוון לשם מצוה כיון שמצוות צריכות כוונה כדאי בשו"ע או"ח ס. ד.). זו סיבה מספקת לכתביה על תפלה השייכת לכל השנה - תפלת הדרך. כידוע יסודה בהוראתו של אליהו הנביא לרב יהודה אחוה דרב סלא (ברכות כט ע"ב), ונפסקה להלכה בשו"ע (ק. ד.).

שתי טענות כיום לסוברים שאין לזוהר בברכה זו:

א. לפי נוסח הברכה נראה שנתקנה על הצלה מפחיתים בדרך, מליסטים ומחיות רעות, ואלו בחסדי ה' כמעט ואינם מצויים כיום (קצוה"ס סו, ג¹).

ב. ביאורו"ל (ק. ד. ז. ד"ה ואין) מסתפק בדרכים העוברות ליד ישובים, ואין פרסה בלא לעבור ליד מקום ישוב, א"כ אפשר לומר שאין סכנה בדרכים אלו, ואי אפשר לברך ברכה זו. לכאורה לפ"ז יש לעיין אם שייכת כיום ברכה זו, כי כמעט ואין כביש בינעירוני בארץ² שנעדרים ממנו מקומות ישוב.

עכ"ז, הנהוג הוא לברך³, והוא מטעם שלצערנו מצויות בעוה"ר תאונות-דרכים (וראה ממשנ"ב ק. ל וכה"ח שם, יד). טעם זה שייך אף בכביש העובר ליד מקומות ישוב.

על איזו דרך יש לומר תפלת הדרך?

א. **פרסה** - השו"ע (ק. ז. פוסק שיש לומר תפלה זו בשם ומלכות רק אם יש לו לילך פרסה, ושיעורה כארבעה ק"מ (הגר"ח נאה)⁴.

ב. **מחוץ לעיר דוקא** - על אף שלכאורה היה שייך לברך גם על נסיעה עירונית כיון שגם בעיר מצויות תאונות (וזו הסיבה העיקרית בעטייה מברכים כיום), מ"מ עיקר התקנה היתה לברך על דרך מחוץ לעיר (חוט שני - ריבית, קובץ ענינים, עמ' קמז). א"כ על נסיעה של פרסה בכביש בינעירוני יש לברך.

וצ"ע, וכי על נסיעה של ארבע דקות ברכב⁵ יש לומר תפלה זו?

נחלקו האחרונים לפי מה משערים פרסה - דעת רבים מהאחרונים לשער לפי המרחק שיש לילך/לנסוע, לכן אדם שנוסע אפי' ארבעה ק"מ בלבד בכביש בינעירוני, צריך לברך. מאידך, יש שחששו לדעת זכרון יהודה (בן הרא"ש) שיש לשער לפי זמן הילוך ארבעה ק"מ, היינו 72 דקות. א"כ, רק אם נוסע 72 דקות בכביש בינעירוני יברך בשם ומלכות.

מנהג בני אשכנז לשער לפי מרחק, היינו ארבעה ק"מ (משנ"ב ק. ל. הליכו"ש כא, הערה ז). א"כ, יתכן ועל נסיעה מאוד קצרה יברך.

מנהג רוב בני עדוה"מ לשער לפי זמן הדרך, היינו 72 דקות (אול"צ ב, עמ' עג, יב"א א, ג. חזו"ע ברכות, עמ' סד).

● זמני הלוך-חזור מצטרפים ל-72 דקות. כן היום והלילה שאחריו מצטרפים ל-72 דקות עד עלוה"ש (שם).

● האם מצטרף זמן פקקים? בהליכות מועד (בין המצרים, עמ' קפד) חילק בין פקקים הנובעים מעומסי תנועה שהנסיעה שם עדיין כרוכה בסכנת תאונת דרכים, לכן זמן השעות בהם מצטרף. לעומת זאת,

אורח חיים

בהכוונת הרב רובינשטיין

פקקים מחמת תאונה וכדו' אינם מצטרפים, כיון שבדר"כ אין הסכנה מצויה בהם.

מ"מ, גם בני עדוה"מ אם נוסעים מרחק ארבעה ק"מ בדרך בינעירונית עליהם לומר תפלה זו, אך בלא שם ומלכות (כיון שהפוסקים הספרדים רק חששו לדעת זכרון יהודה שלא לחתום בשם ומלכות, אך מאידך יש לחוש לדעת ר"פ שאזלינן בתר אורח הדרך, ולברך בלא שם ומלכות.

מאידך, מנהג בני תימן לברך לעולם בלא שם ומלכות. זאת מפני שתפלה זו לא נזכרה ברמב"ם⁶.

מאימתי ניתן לברך ועד מתי?

מאימתי - משיצא מעיבורה של עיר, היינו שעבר כ-35 מטרים מהבתיים האחרונים של העיר/הישוב (משנ"ב ק. כט). לפי הנ"ל (שכיום הנוהג לא לחוש לביאורו"ל⁷), אף אם יודע שיעבור ליד רצף של ישובים, ניתן לברך כבר לאחר יציאתו מהישוב הראשון.

עד מתי - לכתחילה יש לברך תוך הפרסה הראשונה מתחלת דרכו, היינו תוך ארבעה ק"מ (לצאת ידי שיטת רש"י, רמ"א ק. ז). אך אם לא זכר, יאמרנה במהלך הדרך כל זמן שנשאר יותר מפרסה עד למחוז חפצו (שו"ע שם).

לומר תפלת הדרך תוך כדי נסיעה

כתבו השו"ע (ק. ד. ז. ומשנ"ב שם, כב-כג) שאם הולך בדרך או רוכב ע"ג בהמה או בעגלה ראוי שיעצור בצד ורק אז יאמרנה כיון שבמהלך הליכה, רכיבה או נסיעה קשה להתרכז. מכאן למדים אנו שלנוסע ברכב ראוי מאוד לעצור בשולי הדרך ע"מ לומר תפלה זו. בעיה היא שפעמים רבות מסוכן לעצור בשוליים, וכן לעתים אדם לחוץ מאוד וקשה עליו עיכוב זה. בכה"ג יא ניתן לומר תפלת הדרך תוך כדי נסיעה (משנ"ב שם). מ"מ, אדם שמתאפשר לו לעצור בצד והדבר איננו מסוכן, ראוי שכך יעשה, כ"ש לאלו המכירים בעצמם שאינם יכולים להתרכז כלל בדבר אחר חוץ מנהיגה. עצה - אם הדבר מציאותי, יברך אחד הנוסעים ולא הנהג, כך יברך ברכיו.

להסמיך תפלה זו לברכה אחרת

מדינא מותר לומר תפלת הדרך על אף שאינה פותחת בברוך⁸. מ"מ, לכתחילה יש להסמיכה לברכה שלפניה (שו"ע ק. י). לכן יקח איתו האדם דבר לשתות או לאכול, יברך על המאכל, יטעם מעט ואז יאמר תפלת הדרך. עדיף יותר שיהיו בשמים ברכב ועליהם יברך ויסמוך, כיון שאז תפלת הדרך תהא סמוכה יותר לברכה (מסתבר שלהריח משהו לוקח פחות זמן מאשר לטעום...). כמובן יש לזכור שלא לומר תפלת הדרך בתחלת הנסיעה, כשהאדם תוך העיר.

אמנם דעת ר"ת שדין ברכה הסמוכה הוא רק אם סמוכה לברכה ארוכה, ולפ"ז כדאי לזוהר ולברך עהמ"ח, בורא נפשות או אשר יצר ורק לאח"מ לסמוך את תפלת הדרך. כך גם ירויה שאין הפסק של טעימה/הרחח בין הברכה לתפלת הדרך. מ"מ לענ"ד קשה מאוד הדבר - בברכות ארוכות יש להיות בריכוז זמן רב יותר, ומטבע הדברים קשה באמצע נהיגה לברך. עוד סיבה לעצור בשולי הדרך...

ברצוני להודות לפוסק הישיבה הרב רובינשטיין שליט"א, שטרח במשך השנה בהגהת כל המאמרים, למען יצא דבר מתוקן. יזכהו ה' להגדיל תורה ולהאדירה!

⁶ הבית יוסף (או"ח קי) תמה על הרמב"ם, אמאי לא הביא ברכה זו הוכחה בגמ' ע"ש, ועיין פרי"ח שם סק"ד. הגר"א וייס סבר, שאליהו אמר זאת בתור עצה גרידא לרב יהודה ולא בתור פסק הלכה, ולראיה שאמר זאת בהמשך ל"לא תרתח ולא תחטי, לא תרוי ולא תחטי...". - הנהגות שפסקו רמב"ם בה"ל דעות.

⁷ והחש לביאורו"ל בימינו יש על מי לסמוך, דכן דעת הגרשו"א.

⁸ וצ"ע, והרי הגמ' (ברכות מו ע"א) אומרת: "כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וחותם בהן בברוך חוץ...?" תוס' (שם, ובפסחים קד ע"ב) אומרים שתפלה זו אינה ברכה רגילה ואינה אלא שבח ותפלה בעלמא. כמו כן, תלמידי ר' יונה (ברכות ב ע"א) מבארים שכיון שחותמים ברכה זו ב"שומע תפלה", והרי ברכת "שומע תפלה" בתפלת שמו"ע היא סמוכה לחברתה, לכן גם תפלת הדרך בדומה לה חשיבה סמוכה לחברתה. מחדשים תר"י שאם ברכה נאמרת במקומה נחשבת סמוכה לחברתה, הרי שאינה צריכה לפתוח בברוך גם במקום שנאמרת שלא בסמוך לחברתה.

¹ ר' שאול-אלעזר שנלר הראני מאמר של הרב אשר וייס בו כותב שלדעתו אין לברך בשם ומלכות כיון שעיקר הברכה בשל לסטים וחיות רעות ואלה אינם היום, אך סיים "אלא דמסתפינא מחבראי...".

² אמנם בכביש הדרום והצפון לעתים יש שיעור פרסה שאין בו שום מחנה צבאי, תחנת דלק או מקום ישוב טון.

³ אמנם בהליכו"ש (כא, ז) הביא שהגרשו"א חשש לביאורו"ל ולא היה מברך א"כ זהו מקום סכנה, מ"מ החזו"א (ארוחות רבנו א, רח), הגר"נ קרליץ (חוט שני - ריבית, קובץ ענינים, עמ' קמז), שבה"ל (י, כא), תשובות והנהגות (א, קצט) נקטו שיש לברך כדכתבנו לעיל. ע"ע פסק"ת ק. ה.

⁴ ועל דרך המוחזקת בסכנה, כגון שמצוי בה ידידי אבנים וכדו', יש לברך אף על פחות מפרסה (משנ"ב ק. ל. אשי ישראל פ"ג, הערה כד).

⁵ זמן המספיק פחות או יותר לארבעה ק"מ מ"מ, אחד המרובה ואחד הממעיט, ובלבד...